

Aknav, az író ezt ügyesen – szinte krimi idéző késleltetéssel – rejtegette, de az apa hűtlenségének oka végül mégiscsak kiderült. Ferenc azért kényszerült idegen szerelmi kenyérre, mert felesége morzsát sem juttatott neki. Az asszony elhídegülése nem akármilyen sok következménye. Tycho ikertestvérének halálával kellett fizetnie azért, hogy ő és másik fia – értsd: a boldogságfutam meseigazságát valódi értékévé emelő főhős – megmaradjon.

Tycho a múltba visszakarikázva a varázsgyűrű segítségével meg nem történtté akarja tenni első szerelmének halálát. Krisztina azért nem ért át a túlsó partra, mert fölszállt a villamosra, és a híd fölrobbant. S noha az illúzió teljes volt – „a halott híd

darabjai a szeme láttára nőttek ki a vízből, és állt össze újból a híd, s ment át rajta a villamos, és Krisztinát látta rajta, amint mosolyogva int” –, a káprázat nem azonos a valósággal. Az öncsalás iszonytató fájdalma akkor is éget – a varázsgyűrű elszállt, midőn befejezte hivatását, az istenszszonyból csak egyszerű Barbara lett, akinek Hajnal néven született gyermeke maga a *jövő* –, ha a képzelet igyekszik megszépíteni azt. Tycho morfondírozásában ott a *kivihetetlen*, ami egyben a csodavárók, a Macskaistennő és szerelmesének élet-elixírje: „Magammal vinném az idő egy kiragadott darabját, de nem úgy, ahogyan valóságosan végbementek az események, hanem úgy, hogy nem történt meg, ami megtörtént.”

POMOGÁTS BÉLA

Szirtes Gábor: „Dráma hősének jöttem a világra”

Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2015

POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest

Szirtes Gábor, a pécsi Pannonia Kiadó vezetője hosszú évek óta fáradozik azon, hogy életet leheljen a szép dunántúli város irodalmi hagyományába. Ezek a munkák már csak azzal is kiváltják az olvasó (Pécs városában magát jól érző olvasó) rokonszenvét, hogy olyan irodalmi, illetve kulturális tradíciókat keltenek életre, amelyek szinte kimaradtak az országos intézmények és fórumok érdeklődéséből. Legújabb munkája, a *„Dráma hősének jöttem a világra”* szintén ennek a vállalkozásnak az eredménye, a szinte elfeledett pécsi író, irodalomtörténet-író: Rajnai László emlékéit idézi fel. Nyomban hozzátéhetem: igen alapos ismeretek birtokában és nagy írói empátiával. Az igen tartalmas életrajzi monográfia hőse 1924-ben született Pécsen, és 2001-ben hunyt el ugyanott. Nem lehetne azt mondani, hogy különösebben elkényeztette volna a sors (vagy éppen a történelem). Ahogy ezt régebben mondták: „munkáscsaládban” született, szülővárosában végezte iskolai tanulmányait, Budapesten a jogi karon, majd a bölcsészeten tanult, néhány esztendeig az Eötvös Kollégium növendéke (ahogy akkoriban mondták: „tagja”) volt. Egyetemi tanulmányait nem fejezte be, visszaköltözött szülővárosába, 1947–1948-ban a nagy hírű pécsi folyóirat, a *Sorsunk* segédszerkesztője volt, 1951-től nyugdíjba vonulásáig a város antikvár könyvesboltjának vezetőjeként dolgozott.

Ahogy nem túlságosan bőséges munkásságát szemrevételezem, mindenképpen meg kell állapítanom, hogy olyan időkben tevékenykedett, amely nem adott igazán teret az írói, a kritikus szuverenitásnak. Rajnai „munkásszarmazású” volt, tehát könnyen az élet napos oldalán rendezkedhetett volna be, ám sohasem kívánt élni ezzel a lehetőséggel, mindig szuverén alkotó személyiség maradt, aki olyan irodalomtörténeti, illetve irodalomkritikai feladatokat vállalt magára, amelyek eleve nem nyerhették el a hatalom jóindulatát és támogatását. Irodalomtörténeti monográfiát Vörösmarty Mihályról készített, ez természetesen távol állott attól az irodalomtörténeti kodifikációtól, amely az úgynevezett „marxista irodalomtörténet-írás” műve volt. Bevallom, magam becsülöm Tóth Dezső Vörösmartyról 1957-ben közreadott pályarajzát, jóllehet a kor elvárásainak engedve a meglehetősen elavult „marxista” elméletre építette megállapításainak egy részét, és még inkább becsülöm Lukácsy Sándornak (akihez őszinte barátság is fűzött) 2003-ban megjelent *Mi tilt jobbakká válnotok – Vörösmarty és kora* című kiváló könyvét, de nem tagadhatom meg az elismerést Rajnai László 1999-ben az olvasók elé került *Vörösmarty Mihály* című munkájától sem, amely egy „mitikus” (ahogy a szerző maga mondja: „misztikus”) képet festett az általa nagyra becsült klasszikusról.

További műveiről is kell néhány szót ejtenem, a Vörösmarty-monográfiát követte a Kodolányi Jánosnak szentelt monográfia, egy töredékben maradt nagyobb (könyvnyi) tanulmány Kölcsey Ferencről, *Az összművészet kísérlete* című tanulmánykötet, a *Fekete könyv* című, igen izgalmas irodalmi, egy-szersmind személyes mozzanatokban is gazdag napló és egy sereg tanulmány, könyvkritika és vitacikk, általában pécsi folyóiratokban, illetve kiváló műfordítások, általában német nyelvből, így Walter Benjamin *Angelus Novus* című munkájának, Herder értekezéseinek és leveleinek, Wilhelm von Humboldt válogatott írásainak, Johann Joachim Winckelmann művészeti írásainak és más műveknek tolmácsolásai. Szirtes Gábor könyve felhívja a figyelmet az író kiadatlan műveire is, ezek közül mindenképpen figyelemre méltó lehet a Sorsunk című pécsi folyóirat szerkesztőségében eltöltött esztendőkrónikája, Rajnai 1961-ben írott naplója és még számos irodalmi tanulmány, zömmel Rajnai pécsi íróbaráitáról.

Szirtes Gábor igen nagy ismeretanyag birtokában hozta tető alá munkáját, így például számos alkalommal hivatkozik Rajnainak íróbaráitához intézett leveleire. Ezek között olyan címzetteket találunk, mint Bárdosi Németh János, Bertók László, Csányi László, Csordás Gábor, Galsai Pongrác, Kodolányi János, Lakatos István, Mészöly Miklós, Nemes Nagy Ágnes, Pálos Rozita (tőle 193 levél), Rába György, Rónay György, Tüskés Tibor, Végh György és Várkonyi Nándor – tehát többnyire a dunántúli íróársadalom neves képviselői, akiknek leveleiből szinte egy egész „dunántúli irodalomtörténet” bontakozik ki. Azt Kazinczy óta tudjuk, hogy a magyar irodalom élete igen nagy részben az ilyen levelekből (levelezésből) ismerhető meg, nos, Rajnai László levelezése igen szemléletesen mutatja be azt, hogy irodalmunk, illetve ennek kiváló képviselői miként küzdöttek meg az ötvenes–hatvanas–hetvenes évek szomorú megpróbáltatásaival, és milyen erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy amennyire lehet, megőrizték szuverenitásvukat és méltóságukat: ennek a méltóságnak nemzeti és európai karakterét.

Az irodalomtörténeti monográfia egy igen tehetséges és nagyra hivatott, nem túlságosan szerencsés életkörülmények között tevékenykedő és olykor méltatlan helyzetbe taszított írónak az élet-történetét és munkásságát mutatja be. Azt, hogy milyen megpróbáltatásokkal kellett megküzdenie a zsarnoki uralom hosszú évtizedei alatt. Rajnai egyénisége nem volt igazán alkalmas egy politikai-kulturális diktatúra légkörének elviselésére: nem egyszer fordult szembe a hivatalos állásponttal, és

olykor még barátaival is összekülönbözött. Ez utóbbi szerencsétlen emberi drámák közé tartozott Kodolányi Jánossal kialakított kapcsolatának története. A kezdeti kölcsönös jóindulatú közeledést egy idő után Kodolányi részéről bizalmatlanság, mi több, sértő megjegyzések váltották fel (a nagy író időnként másokkal szemben is hajlamos volt a barátságatlan megjegyzésekre, sérülékeny személyisége sohasem könnyítette meg számára az irodalom világában történő természetes elhelyezkedést). Ezek érthető módon okoztak lelki gyötrelmeket Rajnainak, lelki nemességét mutatja, hogy mindezek ellenére sohasem fordult szembe az általa mindig tisztelettel emlegetett mesterével. Különben Szirtes Gábor munkájának dicséretére válik, hogy sohasem kívánja függöny mögé rejteni az általa különben nagyra becsült írók között észlelt konfliktusokat. Valójában, gondolom, ezt ki lehet jelenteni, ezek a konfliktusok nem pusztán az esetleg megromlott barátságokból vagy az irodalmi életünkben oly gyakori félreértésekből, félremagyarázásokból származtak, hanem a tárgyalt korszak (a háború és különösen az 1948-as politikai fordulatot követő hosszú évtizedek) méltatlan viszonyaiból, amelyek eleve nem tették lehetővé, hogy irodalmunk jeles képviselőinek emberi-szakmai kapcsolatai mindig szerencsésen alakuljanak.

Végezetül hadd idézzek fel egy személyes emléket. Magam egyetlenegyszer találkoztam Rajnai Lászlóval, valamikor a hetvenes években. A Nagymező utcában laktunk, az Operettszínházzal szemben egy magas ház hatodik emeletén. Akkoriban Szederkényi Ervin barátságának köszönhetően igen gyakran jelentek meg írásaim a Jelenkor hasábjain. (Azt külön fájjalom, hogy a Jelenkor legendás, általam is nagyra becsült szerkesztője és Rajnai László nem találták meg a közös hangot, és nem lettek egymás barátai.) Egy alkalommal csengettek lakásunk ajtaján, belépett egy szemüveges, magas úriember, bemutatkozott, miszerint ő Rajnai László, és közölte, hogy meg szeretne ismerkedni velem. Udvariasan elbeszélgettünk, sajnos, akkor nem is sejtettem, hogy annak az évtizednek az egyik legműveltebb és legtehetségesebb írástudója nyitott be hozzám. Azóta is sajnálom, hogy rövid ismeretségünk nem bontakozott ki igazán – ahogy Szirtes Gábor könyvét olvasom (és ahogy ismét fel-lapozom Rajnainak a dolgozószobám könyvespolcán található könyveit, például Vörösmartyról és Kodolányiról készült monográfiáit), tudom, hogy akkor egyik neves kortársam kopogtatott be hozzám. Rajnai László mindenképpen megérdemelte volna, hogy az irodalmi életben törekvéseit megértő és méltányoló barátok vegyék körül.